

Filozófia

Oktató: Dr. Barcsi Tamás PhD egyetemi
adjunktus

Elérhetőség: barcsi48@gmail.com

Kötelező irodalom:

- Az előadások anyaga
- Arno Anzenbacher: *Bevezetés a filozófiába* (Cartaphilus Kiadó, 2001) 15-86., 117-185. o.

■ Ajánlott irodalom:

- Barcsi Tamás: *Az ember méltósága* (Attraktor, 2005)
- Karl Jaspers: *Bevezetés a filozófiába* (Európa, 1989)
- Nyíri Tamás: *A filozófiai gondolkodás fejlődése* (szent István Társulat, 2001)
- Maria Fürst: *Bevezetés a filozófiába* (1999)
- További ajánlott irodalmak az egyes témák végén találhatóak.

Főbb témák:

- **Mi a filozófia?** A filozófia fogalmáról.
- **Én – Léte – Abszolútum.** Ismeretelméleti – metafizikai – filozófiai teológiai, szellemfilozófiai bevezető.
- **Az ember „lényege”, méltósága.** Filozófiai antropológiai bevezető.
- **Hogyan éljünk?** Etikai, „Életfilozófiai” bevezető.
- **Milyen a jó társadalom, állam?** Társadalomfilozófiai, politikai filozófiai bevezető.

Mi a filozófia?

- Mindannyian felteszünk filozófiai kérdéseket. Itt a nyugati filozófiai hagyományról lesz szó.
- Eredete: görög eredetű szó, a **bölcsesség szeretete** (philein: szeretni, sophia: tudás, ismeret). Már Püthagorasz (i.e. kb. 580-500) használta, majd Szókratész ad olyan jelentést a kifejezésnek, amely mérvadóvá válik.
- Mindenféle filozofálás kezdete: **a tapasztalat**. A bölcsélet tudomány előtti, köznapi tapasztalatból indul ki. A **köznapi tapasztalatok problematizálása**.

- A **csodálkozás** szerepe: rácsodálkozás a világra, hogy lehet, hogy ez így van? Miért pont így van? Mi az értelme? Az ember úgy érzi: nem tud semmit.
- Filozófiai kérdés: ott kezdődik, ahol **tapasztalati világunk elveszíti magátólértetődését**, otthonosságát. Jaspers: „**határhelyzetek**”, halál, szenvedés, küzdelem, bűn, magány.
- **Kétkedés**: a mindennapok tapasztalati világának kritikája.

- **Előfeltevésmentesség**: kizárólag a tapasztalati világ az előfeltétele a filozófiának, **nem előfeltételezheti módszerét**, mert ez a módszer is filozófiai probléma. Nincs egy filozófiai módszer: **számtalan módszer** van.
- Jaspers: **a filozófia fő feladatai**: **a világban való eligazodás, egzisztenciális megvilágosodás** (önmagunk megvilágítása), **metafizika kidolgozása** (túllendülés a világon és az egzisztencián).

- De ezeket a funkciókat tölti be a vallás is.
- A vallás az embernek **egy végső értelemadó alaphoz** (pl. Isten, istenek, szentség, a világ valamiféle magyarázata) **fűződő egzisztenciális kötődése**. Ez a kötődés mindig az **emberlét és a világ értelmezésének** közegében valósul meg.
- Az egy Isten létezését feltételező vallások szerint Isten **kinyilatkoztatta magát**, mindez „**ész feletti**” módon történt, az ember hihet ebben, de ésszel fel nem foghatja. **A filozófia: észtudomány**, kizárja azokat az állításokat, amelyek nem igazolhatóak az ész segítségével. Feszültség, probléma. Teológia: a vallás rendszerezett kifejtése, de alapvető állításai a hitre alapozódnak.

1. A vallásnak és a filozófiának **semmi köze egymáshoz**, mindkettőnek megvan a saját igazsága. Neopozitívizmus: a vallási kijelentések nem hamisak, hanem filozófiai szempontból értelmetlenek.
2. A vallás és a filozófia között **ellentmondás feszül**.
A vallás oldaláról: a hit szembenáll az ésszel és elveti a filozófiát. Luther: az ész az ördög cédája. **A filozófia oldaláról:** a vallást le kell leplezni, mert ellentétes az emberi ésszel: valláskritika. Marx: a vallás a nép ópiuma, Nietzsche: Isten halott.

3. A filozófia és a vallás egységet alkot. **Vallás oldaláról.** Keresztény filozófia: Szt. Ágoston: hiszek, hogy értsem, a hit teszi lehetővé az igazi filozofálást. **A filozófia** igyekszik az észtudomány módszereivel megalapozni a vallást. Kant: vallás a puszta ész határain belül, Jaspers: filozófiai hit.

4. A vallás és a filozófia eltérő, egymásra mégis vonatkozó értelmi síkot alkot. **Szt. Tamás:** a kinyilatkoztatás feltételezi az emberi észet, ill. mindkettő eredete azonos. **A filozófiai kérdésekre a vallás adja meg a választ, de a teológiának a filozófia módszereivel kell dolgoznia.**

- **A filozófia és a művészet.** A művészet ábrázol, megmutat, a filozófia fogalmak segítségével magyaráz.

A művészet szabad, célja önmagában rejlik, mindig közöl, kifejez valamit: itt a **szellemi tartalom az érzéki révén jut kifejezésre.** Az ész erre is reflektál: esztétika.

- A filozófia **tudomány**, egymással összefüggésben lévő ismeretek foglalatata, **alaptudomány**: az empirikus valóságot nem empirikus módon magyarázza: a végső, nem empirikus alapokra kérdez rá. Méghozzá annak egészére: **egyetemes tudomány.** **Esztudomány**: kijelentései logikailag következetesek: érvelés módszerével dolgozik. **Kritikai** tudomány.

- A filozófia kérdései **örök kérdések** (Leibniz: philosophia perennis: örök filozófia), de **számtalan rendszer van**, számtalan válasz. Egyesek szerint ez a filozófia „botránya”.
- A filozófia **főbb ágai**:
  - „**Elméleti**”: metafizika (ontológia, lételmélet), természetfilozófia, antropológia, filozófiai teológia, ismeretelmélet, logika, tudományfilozófia
  - „**Gyakorlati**”: etika, esztétika

Én – Léte - Abszolútum

(ismeretelmélet – metafizika –
filozófiai teológia, szellemfilozófia)

I.

A nyugati filozófia kezdetei, Platón

- Szókratész (i.e. 469-399) gondolkodása a fordulópontra a nyugati filozófiában.
- Preszókratikus (Szókratész előtti) görög filozófia
A világ alapelvét, alapanyagát keresik:
I. Ion filozófusok: Thalész : a világegyetem alapanyaga a víz
Anaximenész: a levegő
Hérakleitosz: a tűz, az ellentétek egysége tartja fenn a világot, minden változik. Kétszer nem léphetsz ugyanabba a folyóba.

II. Eleaták: Parmenidész: semmi sem változik, **minden állandó.** Lehetetlen, h. vmi létezen is meg ne is létezen, ha vmi. nem létezik, az nem is gondolható el, **minden ami létezik öröktől fogva létezik.** Minden változás: látszólagos.

III. Démokritosz: a két filozófia között közvetít, **atomizmus.** A **nem létező létezése lehetséges: űr, üresség.**

Ezt az **atomok töltik ki:** öröktől fogva léteznek, tulajdonságaik változatlanok, mindegyik egy egység, de képesek a mozgásra: a legkülönbözőbb módon kapcsolódhatnak egymáshoz, ez magyarázza a változásokat.

IV. Püthagorasz és püthagoreusok: a lélek halhatatlan, a világegyetemet a harmónia fogalmával és számokkal próbálta magyarázni.

- Szókratész, Platón, Arisztotelész : a nyugati filozófia atyjai
- Szókratész: vitatkozás, érvelés filozófiája, nem írt le semmit. Athént járva tanított: a bábáskodó módszer. Gondolatait Platón foglalta írásba.

Platón (ie. 427-347)

- Whitehead: Platón a nyugat nagy filozófusa, mindenki más csak lábjegyzet hozzá.
- Athénban megalakítja az **Akadémiát**, halála után is évszázadokig fennmarad. **Dialógusokat** írt: pl. Állam, Törvények, Phaidon, A lakoma.
- A mindennapi tapasztalás során **jelenségeket** tapasztalunk. Jelenség: amit **érzékileg észlelünk**. Látok egy embert: így és így néz ki, mozog, változik: de valami megmarad, állandó: ez az ember lényege.
- **A lényeg** nem érzéki jelenség: a **jelenségek alapjául szolgál**, illetve **bennük fejeződik ki**.
- A lényegét csak **az ész, illetve a lélek** segítségével ismerhetjük fel.

- **A barlanghasonlat** (az Állam című műben található).
- Képzeljünk el egy barlangot. Emberek barlangszerű föld alatti lakóhelyen: **gyermekkoruktól lábukon és nyakukon megvannak kötözve, csak előre nézhetnek.**
- **Hátulról, fentről, messziről egy tűz fénye világít, tűz és az emberek között egy út húzódik, mentén alacsony fal, a fal mellett emberszobrokat, kőből, fából való állatokat hordoznak fel-alá.**
- A barlangban lévő emberek **nem látnak mást önmagukból, egymásból, a tárgyakból, mint árnyékokat** amelyeket a tűz a a barlangnak velük szembe eső falára vetített. Ugy gondolják: ez az igazság. Ha **felszabadítanánk őket:** először elvakítaná őket a ragyogó fény, és nem hinnék el, hogy az a valóság amit ekkor látnak, csak fokozatosan szoknának hozzá.

- A barlang hasonlat azt példázza: **az ember beleragad a mindennapok tapasztalatába, csak látszatvilágban él, de a filozófia segít kiszabadulni a látszat barlangjából, megismerni a lényegét, az igazságot.**
- De hogyan képes a lényeg megismerésére az ember?
- **Idea-tan**
  - A démiurgosz hozta létre a kozmoszt, még hozzá úgy, hogy **két világot alkotott.**
  - Az **ideák világát** és a **jelenségek világát**, illetve **az emberi lelket**, amely közvetít a két világ között.
  - Platón két mítosszal magyarázza az idea-tant.

1. Anamnézisz-mítosz

- **A tudás nem más mint visszaemlékezés.**
- A lélek az ideák világában az ideákat szemlélte.
Az ideák: a tiszta lényegiséget jelentik.
- Sok-sok idea van: foglalatukat a **Jó és a Szép ideája (az ideák ideája)** adja, ez az **abszolútum (az istenség)**.
- Amikor a lélek a születés pillanatában bekerül a testbe, az **ideák látványát elhomályosítja az érzéki világ.**
- De ha a lélek **kiszabadul az érzékek hálójából a filozófia segítségével (megtisztul)**, akkor képes a valódi megismerésre, a **lényeg meglátására**, ami nem más, mint **visszaemlékezés az ideákra.**

2. Methexisz-mítosz

- A démiurgosz a **természeti tárgyakat az ideák mintájára alkotta meg**. Az **érzéki észlelés hívja elő, indítja el a visszaemlékezés folyamatát**.
- Platón szerint a **lélek halhatatlan**: a test halála után visszatér az ideák világába.
- **A platóni háromszög**: a **megismerő én** (a lélek), **az ideák világa** (illetve az ideák ideája, a Jó és Szép ideája, mint **abszolútum**), és a **világ közötti összefüggések** ábrázolását jelenti. A filozófiai gondolkodás három fontos kiindulópontját jelenti.

5. ábra: A platóni háromszög

- **Én-lét-eszme**
- **szubjektum-természet-abszolútum**
- **lélek-világ-isten**
- **Énfilozófia:** a tapasztalat lehetőségének feltételeit kutatja az én-ben (Kant)
- **Létfilozófia:** a tapasztalat lehetőségének feltételeit kutatja a nem-énben (Arisztotelész)
- **Filozófiai teológia, Szellemlfilozófia:** Istenből, illetve az eszméből kiindulva ragadja meg a tapasztalat lehetőségének feltételeit (Szt. Tamás, Hegel)

■ Irodalom az 1-2. órához (felhasznált és ajánlott)

- Anzenbacher, Arno: *Bevezetés a filozófiába* (Cartaphilus Kiadó, 2001)
- Jaspers, Karl: *Bevezetés a filozófiába* (Európa, 1989)
- Kirk-Raven-Schofield: *A preszókratikus filozófusok* (Atlantisz, 2002)
- *Platón Összes művei* (1-3. kötet, Európa, 1984), ill. az Atlantisz Kiadó 1998-tól adja ki a művek átdolgozott fordításait kommentárokkal, ajánlottak a megjelent kötetek.
- Taylor, A. E.: *Platón* (Osiris, 1999)